

Joanna Podolska, Michał Jagiełło, *Spacerownik. Rosyjskimi śladami po województwie łódzkim*, fot. Tomasz Stańczak, Wyd. Agora SA, Warszawa –Łódź 2012, ss. 216.

Autorami *Spacerownika. Rosyjskimi śladami po województwie łódzkim* są Joanna Podolska – dziennikarka, publicystka, zajmująca się wielokulturowością Łodzi, autorka *Spacerowników po Łodzi i regionie*, między innymi: *Spacerownik. Śladami Żydów po ziemi łódzkiej*, *Spacerownik. Przewodnik po cmentarzu żydowskim w Łodzi* oraz Michał Jagiełło – tłumacz literatury rosyjskiej, między innymi książek Sołżenicyna, dziennikarz „Gazety Wyborczej”.

Spacerownik. Rosyjskimi śladami po województwie łódzkim przedstawia historię Rosjan w Łodzi i w województwie. Jak podkreślają autorzy: „Naszym przewodnikiem i kluczem są cerkwie prawosławne, wybudowane za czasów panowania Romanowów i zachowane na starych pocztówkach i fotografiach, które od lat kolekcjonuje Aleksander Sosna, a także cmentarze wojenne i wydarzenia związane z Wielką Wojną 1914 roku, które poznał i opisał Michał Jagiełło”¹. Joanna Podolska skupiła się na opisach miejsc związanych z obecnością Rosjan, zarówno w Łodzi, jak i w innych miastach województwa, a także przedstawiła sylwetki najważniejszych postaci dla Łodzi.

Rosjanie w Łodzi i regionie, *Wielokulturowa Łódź* i *Rosyjska Łódź* stanowią wprowadzenie do dalszych rozważań. Autorzy przybliżają historię pojawienia się Rosjan w Łodzi, przybyłych do miasta po powstaniu styczniowym, aby objąć pracę w urzędach, na poczcie, kolei i w szkołach. Ponadto pojawiła się ogromna ilość carskiego wojska i żandarmerii. Budowano świątynie prawosławne, do dziś wtopione w krajobraz. O obecności Rosjan przypominają także cmentarze w wielu miastach i miasteczkach województwa łódzkiego, których historię autorzy skrupulatnie opisują. Ponadto skrótowo przedstawiono historię Łodzi, ze wskazaniem na jej wielokulturowość. We fragmencie *Rosyjska Łódź* przekonujemy się o istnieniu wielu pozostałości po zaborcy rosyjskim, jak choćby szyldów czy napisów na budynkach.

Książka podzielona jest na cztery obszerne rozdziały, w obrębie których wyróżniono podrozdziały dotyczące konkretnych osób, wydarzeń i miejsc.

¹ J. Podolska, M. Jagiełło, *Spacerownik. Rosyjskimi śladami po województwie łódzkim*, Warszawa –Łódź 2012, s. 7.

Rozdział pierwszy – zatytułowany *Miejsca* dotyczy kilkunastu najważniejszych miejsc związanych z obecnością Rosjan w Łodzi. Wśród nich Cerkiew pw. Św. Aleksandra Newskiego, Cerkiew pw. Św. Olgi, dawna cerkiew Świętego Aleksego, dziś kościół garnizonowy pw. Świętego Jerzego, Cmentarz Stary przy ulicy Ogrodowej, Cmentarz prawosławny na Dołach, a w podrozdziale *Rosyjski szlak* – dawne więzienie carskie, Szkołę Powiatową Realną Niemiecko – Rosyjską, Męskie Rosyjskie Gimnazjum Rządowe, Żeńskie Gimnazjum Rządowe, Szkołę Rękodzielniczo – Przemysłową, Szkołę Aleksandryjską, Rosyjski Bank Państwa, Fabrykę Wyrobów Bawełnianych Braci Stolarow, Kamienicę w stylu Aleksandra III przy ulicy Andrzeja Struga 2, Ochronkę dla dzieci przy ul. Legionów 27 i dawny szpital wojskowy przy ul. Żeromskiego 113. Wszystkie powyższe miejsca zostały dokładnie opisane, ze zwróceniem uwagi na historię i stan obecny.

Rozdział drugi *Ludzie* poświęcony jest Rosjanom, którzy mieli największy wpływ na rozwój gospodarczy i kulturalny Łodzi. Wśród wymienionych osób znajdują się Katarzyna Kobro – awangardowa rzeźbiarka, żona Władysława Strzebińskiego, Leon Gomolicki – powieściopisarz, poeta i tłumacz, Sergiusz Hessen – rosyjski uczyony, filozof i pedagog, Paweł Samokhin – współczesny muzyk, na stałe mieszkający w Łodzi. Obszerne teksty poświęcone są także rodzinom de Lazari i Stolarow.

Kolejny rozdział *Region* przedstawia te miejscowości województwa, w których najsilniej zaznaczyły się rosyjskie ślady i do dziś są obecne w mniejszym, bądź większym stopniu. Rosjanie osiedlali się w miasteczkach, rusyfikowali społeczeństwo, zajmując urzędnicze stanowiska i wznosząc cerkwie. J. Podolska wędruje śladami Rosjan przez Kutno, Łęczycę, Skierniewice, Aleksandrów Łódzki, Rawę Mazowiecką, Tomaszów Mazowiecki, Piotrków Trybunalski, aż do Wielunia. Skupia się także na mniejszych miejscowościach i wsiach, gdzie do dziś zachowane są rosyjskie ślady, w postaci cmentarzy lub rosyjskich zabudowań. We wstępie zaznaczono jednak, że wiele cerkwi po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zostało zniszczonych, traktowano je bowiem jako symbole znienawidzonego zaborcy. Archiwalna fotografia pozwala jednak na odtworzenie dawnego wizerunku miast, w których żyli Rosjanie.

Ostatni rozdział poświęcony jest Wielkiej Bitwie pod Łodzią, jednej z największych w czasie I wojny światowej na froncie wschodnim, pomiędzy armiami niemiecką i rosyjską. Jej pamiątką są mogiły 200 tysięcy żołnierzy walczących armii zaborców, a w tym 110 tysięcy żołnierzy armii rosyjskiej. M. Jagiełło niezwykle precyzyjnie podchodzi do tematu i na ponad 30 stronach przedstawia przebieg walk, fotografie z tego okresu, mapy, archiwalia i cmentarze, gdzie znajdują się pochówki żołnierzy.

J. Podolska i M. Jagiełło w niezwykle przystępny sposób przedstawili obecność Rosjan w Łodzi i w województwie, wskazując najważniejsze miejsca, postaci czy wydarzenia. Jak sami podkreślają, jedynie sygnalizują to zagadnienie i zachęcają

do podjęcia tematu i do dalszych badań. Wizerunek Rosjan, którzy kojarzyli się dotąd z zaborcą i okupantem, może ulec zmianie, potrzeba jednak dokładnych badań. Pozycja ta podpowiada, gdzie szukać szczegółowych informacji, bądź wskazuje, co już zostało zbadane w tej materii.

O dużej wartości książki stanowią fotografie. Autorzy dotarli do zdjęć z XIX i początków XX wieku, które najlepiej ilustrują, jaki charakter przybierała obecność Rosjan. Dodatkowym walorem są współczesne zdjęcia (autorstwa Tomasza Stańczaka), dzięki którym widzimy zmiany, jakie dokonały się na przestrzeni lat. Pozwala to na analizę spuścizny i oceny stosunku Polaków do Rosjan. *Spacerownik. Rosyjskimi śladami po województwie łódzkim* autorzy zilustrowali oryginalnymi pocztówkami z prywatnych kolekcji, stron internetowych oraz materiałami archiwalnymi (Archiwum Państwowe w Łodzi, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie). Każde zdjęcie i pocztówka opatrzone są opisem źródła. Ich wybór jest niezwykle bogaty i trafny. Spis bibliograficzny ograniczono niestety jedynie do dwóch artykułów i dwóch książek. Szkoda, że autorzy nie raczyli podać jeszcze innych pozycji, w których można znaleźć informacje dotyczące Rosjan i ich roli w przeszłości miasta i regionu.

Układ książki z podziałem na cztery, logicznie wyodrębnione rozdziały znajduje pełne uzasadnienie. Kolejno: *Miejsca, Ludzie, Region i Wielka Bitwa pod Łodzią* w pełni oddają zakres tematyczny, jaki przyjęli autorzy. Każdy z rozdziałów opatrzony jest odpowiednim wstępnym komentarzem, a tekst właściwy wyczerpuje przyjęte tezy i założenia.

Dla historyka przeszkodą w odbiorze może stać się brak przypisów i jak wspomniałam szerszej, końcowej bibliografii. Pozycja ta jednak nie aspiruje do bycia książką naukową, a jedynie popularnonaukową. Dla osoby związanej z regionem, bądź zainteresowanej jego losami, a nie będącej zawodowym historykiem, brak ten jest zupełnie niezauważany. Publikacja napisana jest przystępnym językiem, przez co czyta się ją z przyjemnością.

Autorzy nie opisali wszystkich miejsc związanych z obecnością Rosjan w województwie łódzkim. Podobnie rzecz ma się z komentarzami, które trudno zliczyć. W *Spacerowniku* ograniczono się do tych największych.

Wędrując razem z autorami rosyjskimi śladami przez ziemię łódzką zdajemy sobie sprawę z ogromnego wpływu Rosjan na nasz region. Historia wzajemnych relacji, choć trudna, to jest jednak niezwykle bogata. To stanowi o wielokulturowości Łodzi. Zasygnalizowane w książce tematy są doskonałym wstępem do dalszych poszukiwań. Pozwala ona pobudzić ciekawość i wypełnia lukę w tym temacie na rynku wydawniczym.

Aleksandra Rybka